

יִיזִי פוטר־אִמְנֵט : הַכְדוֹר הַקְדוּשׁ

"הם אינם יכולים לעשות לי שום דבר", הצהיר בוקאצקי כשהגיעו למקום. שבעה עשר היו בתא, וההצהרה הזאת כמו הבדילתו באחת מן השאר. האמנם זאת היתה כוונתו? מכל־מקום, לא חסך מאמץ כדי לתוסף ולהיבדל. כך, למשל, לא רצה להתישב.

התא נבנה לצורך מעצר־יחיד. בימי הפולנים ישבו בו לא פעם שנים. עתה היו בו שבעה־עשר. הגרמנים עשו סידורים מכוימים כדי להגדיל את השטח הראוי לשימוש: הוציאו דרגשים, כיסא ושולחן, אולם אדם יושב תופס חצי מטר מרובע, בקירוב. כולם לא יכלו לשבת בבת־אחת. נקבע תור. כאשר נאמר לבוקאצקי שהוא יכול לשבת הביס בפני הדובר בתמיהה כלשהי, אחר שלח מבטו ברצפת־הבטון, המרוחה בשיכבת בוץ של ירח־ספטמבר, ומשם אל מכנסיו החדשות, הכתולות־הכהות, ומשך בכתפיו.

"הגניחו לך", העיר מי מאצל החלון, "מחר יבקש בעצמו".

בוקאצקי כמעט והתחייך; פירוש הדבר היה: מחר אהיה שוב בעיר. איש לא התווכח עמו. הוא ניצב ליד הדלת ממש, שם העביר בכבודות את כובד גופו מרגל אל רגל. "הם אינם יכולים לעשות לי שום דבר", תור ואמר בעקשנות בינור לבינו. בלילה שם לכוך כי "שום דבר" זה משמעותו שונה ממה שהיתה בלילה הקודם, משהיתה ברגע בואם לכאן, משהיתה בעת שציוו עליהם ללכת. "שום דבר" זה החל לגדול. חיפוש, מעצר, כלא. יום קודם האמין עדיין מעומק הלב כי דבר זה אינו אפשרי, ובאיוז קלילות מוזרה היה אומר לנפשו עתה כי כל זה הוא "שום דבר". הנה כך ניצלה הסיסמה בה נאחו.

עם שחר, עת היתה תשוש עד כי חש כאילו גיצי־אש ניצתים בעיניו, נשען על הדלת. אולי התנמנם. חזות־פתע של פצצה נופלת, קול נפץ. כאב. הוא הקיץ על הרצפה, שעון בראשו אל דלת־הברזל. בטרם יתאושש, והנה נפתחה הדלת. ניצנוץ של אור, שוב כאב, מישהו בעט בו, פעם ופעמיים. הוא נותר הצדה, מסוגור מן האור, ממצמץ בעיניו. הדלת נסגרה.

הוא התישב ליד הדלת. המום יותר משהיה ממורמר. מוכנית חזר על נוסחת־הלחש שלו: "הם אינם יכולים לעשות לי שום דבר". ובקול דומם יותר — אם אמנם יש מחשבות של קול רם ומחשבות של קול־דממה — הוסיף הסבר: "שהרי גם לא עשיתי שום דבר". בעיטתו של הסוהר שיוחה תוכן חדש לנוסחה הזאת. אפשר לאסור אותו, להחזיקו בכלא, להכותו. אבל כל זה כאין־וכאפס הוא לעומת אותו דבר אחד שיכלו לעשות בו, ואשר לאמיתו של דבר לא יכלו לעשות בו. הוא לא נקב בשמו המפורש של אותו דבר.

שברעות אחדים עמדו העניינים במקום זה. הידרדרותו של בוקאצקי — עורד־הדין הידוע, עובד הקומיסאריזם של המחוז, התושב השקט והמכובד, שבן־יום, לפתע־פתאום, הפך להיות אסיר מופה ומורעב — ההידרדרות הזאת, האלימה והעמוקה כל־כך, נעצרה בכל־זאת. בוקאצקי האמין בכך באותה מידה של כנות בה האמין קודם־לכן בחסינותו המוחלטת. לפיכך לא התקשה במיוחד לשאת את מחנק התא, את הזוהמה, את הארוחות שנדף מהן ריח של חתולות, את השינה בשפיפה, כשהראש נשען על הברכיים, את הבעיטות והדחיפות של הסוהרים. הוא השלים עם אותם חיי־אסיר אכזריים, מזוהמים ורעבים, משום שבנוסחה הזאת נכללה מלה אחת, בעלת עצמה של אור וחום: חיים.

בתא נהגו לשוחח, פעמים אף נערכו ויכוחים. בלחש, כמובן. היו בהם שנים או שלושה שאף לדבר־לחש ידעו לשוות גוֹן של נאום בעצרת־עם. תחילה סובבו שיחותיהם סביב השאלה מה צפוי להם, עובד־רכבת הטוט־עור ואדום־עיניים נהג לומר, בלא עירעור, כי את כולם יהרגו ביריות. הרוב התנגדה, בהסתמך על נימוקים מגוחכים פחות או יותר, כגון: כזאת לא עשו עדיין אצלנו; בווארשה זה ענין אחר. עובד־הרכבת העלה חיוך קדורני. בוקאצקי שנאל, הוא עצמו לא לקח חבל בוויכוח, אולם הקשיב רב־קשב. מחשבת־הפרקליט שלו לא יכלה לתפוס אי־זה לא נמצא בהם מי שיעלה נימוק, שהוא לכאורה בלתי־מעורר: "לא יעשו לנו שום דבר, מפני שגם אנו לא עשינו שום דבר". על עובד־הרכבת היה חושב מתוך שנאה, משום שעל מצפונו של האיש הזה ודאי רבץ משהו, ועכשיו יושב הוא בתא שלהם ואשמתו יורדת כמו פיה על כל המצויים בכאן. ידוע שהגרמנים שוחר־ינקם הם.

וכך התגלגלו הדברים עד שלבסוף החלו השיחות לגווע — המתווכחים קפצו פיהם. אותה עת נתארכו כמה דברים שלמראית־עין לא היה להם קשר אל מצבם בהווה ואל גורלם לעתיד־לבוא, ואף־על־פי־כן, כל אחד מהם חש בדברים הללו משהו בלתי־מוסבר, משהו שהחל להעיק, משהו שהחל לגדול עד־להדאיג. למעוף־עין ראשון, היו אלו תופעות חיוביות דווקא. במחצית ירח־אוקטובר לערך שמו לב לכך שהסוהרים חדלו מהגיב על כל רחשוש בהתפרצות לתוך התא, בנאצות ובמכות. עובד־הרכבת אף הוכיח זאת. בקול שנצמד מחמת דיבור־לחש ממושכים, זרק לתוך מלוא חללו של החדר: "אתם יכולים לנשק לי שם־ושם". הפל הביטו בדלת. בוקאצקי שילח בעובד־הרכבת מבט שפולו זעם — הוא עמד ליד הדלת ממש ומורגל היה לספוג את המכות לעתים קרובות ביותר. שכנו, מנהל־השבונות קטן מהעירייה, טרח להידחק אל בין גופות חבריו לכלא, להעמיק ככל האפשר, אולם איש לא בא. עובד־הרכבת פרץ בצחוק, בנעימה של נצחון. גם דבר זה לא הביא אחריו תוצאות.

אין לדעת מדוע, אך גם הצחוק הזה שילת משום־מה ציגה בגופות כולם. אחדים חיפשו בעיניהם מגע עם השאר וחיש־מהר הרכינו את ראשיהם. הם שתקו. כתום הצי שעה, כיון ששוב לא יכול שאת את הדממה הזאת, שפולת רוויה חרדה, הפטיר בוקאצקי: "נו, מה זה?" איש לא ענה לו, איש אף לא הביט בו. אפילו עובד־הרכבת לא היה מסוגל להגיב תגובה שהורגל בה, ציגית בכנותה.

אחר, כעבור ימים אחדים, קראו לאחד מהם, דווקא לזה מנהל־החשבונות הקטן. הוא חזר לאחר שעה, כשהוא קומץ אגרופיו בעווית כדי להסתיר את רעד אצבעותיו. בכבדות צנח ליד בוקאצקי. בוקאצקי עצמו, עתה־זה נגמר תור ישיבתו. חש שגם ידיו שלו מתחילות לרעד. בכפות־ידיו נשען אל הקיר. חמש דקות עשה מאמץ והתאפק. אחר דיחוק עצמו בכבדות כלפי מטה, כשהוא הורף לצדדים את שכניו העומדים. הוא נמצא סמוך למנהל־החשבונות. בהסיטו בראשו את רגליהם של העומדים, שנשתרבו מכל צד, הווי עצמו אל האיש, שהביט לתוך עיניו. שררה חשיכה כמעט. מנהל־החשבונות נתן בו מבט שכבר היה רגוע יותר.

"מה היה שם?"

הוא לא השיב. רק מבטו כמו הביע אי־רצון, כאילו נפגע עלידי השאלה שנשאלה לא־במקומה. בלי שים לב לכך הוסיף בוקאצקי לשאול, בתקפנות, בגסות:

"היכו?"

מנהל־החשבונות ענה בשלילה, בניע סמוי־כמעט של שמורות־העיניים.

"חקרו?"

שוב שלילה, שתקנית וממורמרת.

"אם כן, מה יש לך?"

חלפו עשר דקות. אולי רבע שעה. אחר, כאילו הפשיר במחנק הזה שהורגל בו, אחרי שהייה באוויר שעל־פני האדמה, הצח והצונן, הניע בראשו אחת ושתיים, ניבט במבט צלול יותר, והחל ללחוש.

"לא ברור בשביל מה קראו. שאלו את שמי, את המקצוע. אחר־כך ציוו לחכות. אחר־כך שלחו בחזרה".

"זה הכל? אם כן, מה אתה מתעצבן כל־כך? אולי יתנו לך לצאת? הרי לא עשית שום דבר. כמוני, כמו כלנו".

מנהל־החשבונות ישב, שקוע שוב בשתיקה. ואחר, משחלפה שוב כרבע שעה, פתח את פיו שנית.

בחצר נקרה לו גרמני אחד, איש־ס.ס.

איש־הס.ס. עמד, בפישוק־רגליים רחב, בידו היה שוט וכו הצליף בנחת על מגפיו. מנהל־החשבונות היה מוכרח לעבור לידו והוא הרכין כבר את ראשו, בציפייה למכות. אך הלז לא היכה אותו.

"אם כן, מה?"

"לא, לא היכה. אפילו לא קילל, אפילו..."

מלה זאת, "אפילו" זה, היתה כנראה אדירת־משמעות בעיניו, שכן חזר ונשתחק.

"ואפילו חיך אלי, חירחר לבסוף".

"אם כן, מה יש?" השיב בוקאצקי שנמלא תמיהה. "מה אתה מתרגש כל־כך? קח את עצמך בידיים. העצבים שלך נגמרים. איזה גרמני שם שלח בך מבט־נצחון, מלא־בוז, ואתה כבר מתעלה".

מנהל־החשבונות טילטל ראשו לאות שלילה.

זה לא היה בון, כלל וכלל לא. זה היה רצון טוב, והכרת־טובת. בוקאצקי התרחק מעליו בלי משים. בשיחה הזאת, מתחת למעטה השכלתני וההגיוני, זרם איזה זרם אפל אשר נגע להגיונו שלו, בלתי־המערער, הזר לעולם הרגיל. בוקאצקי החל לחוש בו. הוא ידע כי מאיים הוא על כל הנימוקים שאותם נשא בלבו בעקשנות כזאת, כאן בכלא. הוא ניסה להתגונן, התאמץ להיאחז במעגל המושגים הנורמליים, שבו שנים ועוד שנים הם ארבעה, שבו היום בהיר ותלילה אפל. בדי־עמל, כשהוא משקר לעצמו, אמר:

"איזה גרמני אנושי. גם אצלם יש כאלה, אף כי לעתים רחוקות. אפילו ב.ס.ס.; אני יודע, שהרי עבדתי בקומיסאריון המחתוני ואני מכיר הרבה גרמנים".

מנהל־החשבונות הפשיר סוף־סוף, הביט בבוקאצקי ואמר, הפעם באורח־דיבור רגיל:

"אולי אתה צודק. אבל לי יש רושם אחר. הוא הביט בי וחייך. חיוך תמים. של רצון טוב. אבל לא, לא! אתה אמרת אנושי. לא, אדם אינו מביט ככה באדם אחר. זה היה... אינני יכול לומר מה. איזה נגר זקן, אחרי תקופה של חוסר־עבודה, כשהוא רואה בול־עץ של סתיו, הנה כבר הוא חושב: לגסר, להקציע, לקצץ. גם חתיכת־העץ הזאת קרובה לה. משום־מה. הוא הביט בי, ולי היה נדמה שאילו ביקשתי ממנו משהו היה נותן לי. סיגריה או לחם. הוא היה אסיר־תודה לי, על שאני קיים, שאני חי. שאני כאן..."

בוקאצקי לא החזיק מעמד. זרם־מעמקים אימתני זה, חסר־שחר אפילו בתוך חוסר־השחר שלו, עירער את קרקע־התשתית של מחבואו הרוחני: "הם אינם יכולים לעשות לי שום דבר". הוא פרץ בצעקה, התבהל ועבר ללחש מסונן:

"קשקשן. הם אינם יכולים לעשות לנו שום דבר. וכי מה — האם נלחמנו? הרגנו את מישהו? פוצצנו רכבות? שרפנו מחסנים? לא עשינו שום דבר, ולכן גם לנו לא יעשו שום דבר..."

בכבדות התרומם מן הרצפה, הביט אל השאר, הללו תלו ראשיתם, רק שנים או שלושה העיפו בו מבט חטוף. הם לא קיבלו את נימוקו, נימוק כה ברור לכאורה, כה משכנע ומוחלט. הוא נתקל בעובד־הרכבת, והפרצוף הזה, הדוחה בקדרותה, השבית לפתע את שטף דיבורו. הוא התלעלע, לא דיבר עוד, רק חשב — ומלשון־רבים עבר ללשון־יחיד: "לי שום דבר... מפני שאני שום דבר..."

מכאן והלאה הית מתפרץ שוב ושוב, כל־אימת שנתגלה סימפטום חדש של הקץ, הקרב ללא־מפלט. הוא נשא נאומים שלמים, על תקנות החוק, על עקרונות הנוהל המשפטי, על החוק הבינלאומי, על המצב הצבאי והמדיני השוטף, פעם, עת הגיע עד קצה־הגבול מחמת היחס הסביל של מאויניו, אף החל להרצות בלחש על התרבות הגרמנית, כשהוא פותח כמעט באַראסמוס מרוטרדם, גם הדברים האלה לא עשו רושם.

ביסודו של דבר, אף לא ציפה לכך, הוא דיבר בעד עצמו, בטחונו המוחלט,

שנתערער עקב מהלך המאורעות, נזקק לסמוכות איתנות יותר ויותר. הוא נאחז בכל אחת ואחת.

כלום הועיל לו הדבר? במידת־מה, אף שמאבד היה בהדרגה את אמונתו בנוסחת־הקסם שלו: "לי שום דבר..." — בכל־זאת ניתן לו, למשך שבועות אחדים, להרחיק מעליו את המחשבות, המתפרצות ונדחקות מכל עבר, המחשבות על המוות, האחרים נכנעו למחשבות אלו. פלוני היה מתפלל כל היום כולו, אלמוני היה בוכה בהיחבא, פלמוני היה חושב בלהט נסער על בריחה, רובם המתינו איך־אונים לקץ, בלי להיתלות בשום דבר, בלי לפלל לשום דבר, ובקאצקי נשמר עד ליום האחרון כשהוא רענן־ביחס ברוחו, צחנת המוות, אשר שיתקה את נפשו של השאר כסם כבד הגוסס קיפאון באברים — אליו כמעט לא הגיעה, אך דווקא בשל כך היה התהליך הזה חזק שבעתיים ואלים שבעתיים בבוא היום האחרון.

באחד הימים פתחו את דלת התא. נכנס סוהר וציווה על כולם לקום, במסדרון, לפני דלת התא, עמד איזה אורח, בקול משועמם שאל מי כאן דובר גרמנית, בוקאצקי נדחק קדימה, כולו חפץ־לב, האזרח נתן בו מבט צונן, אמר מלים אחדות והורה לתרגם, התוכן היה פשוט: אף־על־פי שכל האסורים אשמים בפשעים כבדים נגד השלטון הגרמני, הרי האומה הגרמנית נותנת להם בכל־זאת הזדמנות לתקן את חטאיהם. הם יעשו זאת על־ידי שיתחילו לעבוד למען טובת העם הגרמני, ומי שיוכיח רצון טוב יוכל לצפות להסד, אולם מי שינסה לברוח, או יפגין מידת עקשנות קלה־שבקלות — יישמד.

בוקאצקי אמר דברים אלה, בהביטו בכולם במבט מלא נצחון, ובכן, בכל־זאת, בניגוד לכל — הוא צודק, הוא לא שם לב לכך שהתוד הזה הופך על־פיו את היסוד הבטוח ביותר של נימוקיו: "לי שום דבר..." מפני שאני שום דבר", לא ההנחות הן שבלטו בעיניו אלא המסקנה, ובכן, עבודה, עבודת־פרך כבדה, אבל לא... לא אותו דבר שעליו חשבו כולם, ושוב לא היה בכוחו לקרוא ל"דבר הזה" בשמו המפורש. הם הובלו מן התא, בזוגות עברו במסדרונות בית־הכלא, שחקו, סוהרים שתת־מקלעים מתנדנדים על כרסיהם שוטטו סביב, כמו כלב־רועים סביב עדרי־כבשים, דלתות חרקה, חבורות נוספות יצאו מתאים אחדים, בחצר עמדו מכוניות־משא כבדות.

היום היה צונן, גם בתא עמדה צינה, מיושנת מימים־ימימה, מדיפה ריחות, רקובה כמי־שלולית מוריקים, הם נמלטו מפניה, מתגודדים ומתקרבים זה אל זה, מכנסים ראשיהם לבין כתפיהם, כאן עטה הצינה בפתאום על כל אחד מהם, עננים נמוכים נתלו ממעל, הערפילים נגעו באדמה, טיפות חדות וזעירות נטפו על פניהם, שנגמלו מן הרחצה, לשעה קלה היה בהן כדי לרענן, אולם מקץ חמש דקות בלבד היו מצוננות כשלג, שיניהם החלו לנקוש, אצבעותיהם רטטו, ובדיע־עמל גררו עצמם מעל לדופן הגבוה לתוך המכוניות.

העמיסו אותם, ארבעים איש במכונית ולמעלה מזה, לחוצים כעלי־טבק עמדו וציפו ליציאתם לדרך, על תא הנהג התישבו שנים מן הסד, שפיונו את תת־מקלעיהם

לעברם. עוד שנים התישבו מאחור, בהדפם מעליהם בקתותיהם, למרחק של כמטר, את גוש האסירים. המנוע חירחר, השער נפתח, הם יצאו לדרך.

בוקאצקי, שעדיין המום היה מן הבשורה המשמחת שהביא אותו אורח, חי ביתר שאת את חווית נופה של העיר. כמו לאחר מחלה ממושכת הביט, במבט שנתחדד מחדש, ברחוב הראשי, שאותו ידע על-פה, הרחוב שנתמשך במסלול אספאלט פשוט כלפי מטה; בבתי-האבן הקטנים; בפנסיה שמשמאל, המוקפת עצי צפצפה; ברחבת השוק. רק כאן חש צמרמורת קלה ונפנה לימין, משמאל היתה כיכר קטנה, שמה לא רצה להביט. שם הקימו הגרמנים גרדומים.

הם חלפו ליד הכנסיה האדומה, הפסבדו־גותית, עברו גשר קטן ופסי מסילת-ברזל, המכונית נעצרה לשעה קלה, ולפתע חש בוקאצקי שמישהו דוחפו מאחור בקלות בברפו. ביקש להפנות את ראשו, אולם חש שוב בהדיפה, הפעם חזקה יותר, נושאת אזהרה, על אזנו שמע קול לחש:

"צריך לברוח. לוקחים אותנו לביאלה", השתאה, לא מביין, ניסה לראות מי הדובר. בזווית-עיניו השגיח בלחי חטוטה, היה זה עובד־הרכבת, רעד של צינה עבר על גבו. לא היה יכול לקבוע: האם זה מחמת קירבתו של האיש הזה, השנוא עליה, או מחמת המשמעות בלתי-הברורה, אך הקודרת, של הדברים שאמר, ואם לביאלה, ובכן מה?

עובד־הרכבת לא התווכח, הוא לאט עוד פעם: "ברח", אבל בלחש כל-כך עד שבוקאצקי חש את הדבר יותר משממעו. המכונית נעה-זעה, כשהיא פונה לפתע ימינה, האנשים התגדרו, ובתוך המחומה נקלע עובד־הרכבת אל הדופן האחורי. רגע הכיס בבתיים הקטנים, בחורבות, בעצי הסתיו החשופים. לפתע קפץ ארצה בצעקה:

"לברוח, למוות מובילים אותנו!"

הזעקה הזאת כמו הציתה את חוסר־האונים של האסירים, המלא חרדות ותקוות. אחדים מהם פרצו מטה, קול־נפץ נבחני, שריקת מקלעים מחלקה הקדמי ותאחורי של המכונית, חבקה את הנותרים, הבדילתם מן האדמה בחומת־אש מצפצפת. אסיר משופם, שהחלטתו נתאחרה בהרף־עין, ניסה לזנק — נפגע במעופו בכדורים וצנח בכבדות לאדמה. הראשונים הוסיפו לרוץ, בהורידם ראשיהם הנמך ככל אשר יכלו, משמאל היה בית־קברות קטן: עובד־הרכבת הגיע בכמה זינוקים עד לגדר, חמק פנימה, צרורות של תת־מקלעים ציפצפו על־גבי מצבות־האבן, הם לא ראוהו עוד. אפשר שניצל.

אחרים נפלו ברחוב, ליד הגדרות, מכוניות־המשא, שהגיעו מאחור, נעצרו גם הן. אחדים משומרי השיירה קפצו ארצה וטיאטאו בתת־מקלעים מושטים לפניו. זקנה אחת הציצה מחלונו של בית שבקרן־רחוב, קול גיפצוץ של זגוגית מתרסקת — פניה נעלמה, צנח עציץ של פלדגוניום מדולדל.

עוד אחד חמק, בזנקו במהירות מדהימה מעל לגדר גבוהה, ונעלם.

חצי דקה נמשך הדבר, שריקה חדה, שומרי השיירה, המתנשמים בכבדות, חזרו אל המכוניות, שוב יצאו לדרך, ברחוב נשארו גוויות אחדות.

רק עכשיו ירדה התדהמה על בוקאצקי. בהיותו המום מן היריות, השתופף על רצפתה של מכונת־המשא. צרור היריות מנשק אוטומטי, שקטל את בעל־השפם, חלף בסמוך כל־כך אל פרצופו, עד כי דומה היה עליו שלחיו נצרבו. כאשר זוה המכונת לזרקה, הבין לפתע כי נגע ממש במוות. מחשבה זו דילדלתו כל־כך עד שלא עצר כוח לקום עוד. ישב על הרצפה, דחוק בין ברכיהם הרועדות של האסירים.

מנגנון המחשבה, שעמד מלכת מחמת האירועים האלימים, החל לפעול מחדש. לבוקאצקי נסתברו התוצאות החמורות של המעשה שעשה עובד־הרכבת, הגרמנים שוחרר־נקם הם. בגלל הבריתה הזאת עלולים הם להרוג ביריות את השאר. עלולים — לא, לבטח יהרגו. הוא חש ששפתיו קופאות כקרח. הוא קם בכבדות. אישוני התרחבו, והנוף האפרורי של הרחוב בירח־נובמבר נמלא, בעיניו שלו, צבעים עזים שלא־כרגיל.

המחשבה הגיעה אל המסקנה הפשוטה הזאת, ונעצרה. הלאה מכאן לא הוסיף לחשוב. הוא לא חש שאט־נפש כלפי עובד־הרכבת. לא נתן דעתו לאפשרות של הצלה. עמד והביט, והרחוב, האפוף ערפל ומכוסה בוץ, נחתם בהפרתו כדבר יפה מאין כמוהו, יחיד־במינו, נצחי.

משמאל תמה שורת הבתים. תיל דוקרני של גדר. בפנים — מדרון־חימר תלול של כמה מטרים, בנין מוארך, איתן, בגוי לבנים צהובות. כמה בתים.

נכנסו פנימה. השומר מן הסד. הביט בהם וחשף שיניו. אולי היה זה חיוך.

ליד הבנין נעצרה המכונת. ציוו עליהם לרדת. אדמת־החימר היתה בוצית. מן הצד נחפר בור עמוק והאדמה שהוצאה משם, ספוגת גשם, דבקה ללא־הרף ברגליים.

נעצרו עוד שלש מכונות. השומרים אספו את כולם בקבוצה אחת. שוב הופיע אותו אורח. הוא השגיח בבוקאצקי והורה לו לתרגם.

פושעים אחדים ניסו לברוח. הם נענשו בעונש־מוות. יש חשד שהם פעלו בתיאום עם הנותרים. לאמיתו של דבר, צריך היה להשמיד את כולם. אבל הרייך הגרמני מלא רחמים.

דיבורו של בוקאצקי התלועע והוא נדם. רק מבטו הנועם של הלז...

ובכן, השאר הולכים לעבוד. קודם צריך לעבור את המקלחות (ניע־יד לעבר הבנין האיתן). שם מתפשטים (ניע־יד לעבר מבנה קטן, עשוי קרשים). בלי שטויות, כי אין לתבוע יותר מדי מן ההתחשבות הגרמנית.

השומרים זינקו לעבר ההמון. בכמה מכות אמונות בקתותיהם האריכו את קבוצת בני־האדם, עד שדמתה מעט לטור כפול. ציוו ללכת.

בוקאצקי נמצא לצד מנהל־החשבונות הקטן. הוא הלך, מאושר, ללא־מחשבה. הנדנדה המסעירה הזאת של חיים ומוות נטלה ממחשבתו כל דרגה גבוהה יותר של תודעה. ידע רק שחי הוא. השיבה הזאת אל החיים החזירתו למנהגים שעוד לפני רגעים אחדים נשתכחו ממנו. הוא צעד בתוך הבור, כשהוא מתאמץ שלא לטנף את נעליו. חש אפילו צינה.

הבקתה היתה רחוקה ומלוכלכת. כעשרים איש דחקו לתוכה. את השאר הוליכו הלאה, לעומק, הראשונים נצטוו להתפשט ערומים.

מנהלי-החשבונות מילמל משהו תחת חטמה. האנשים הסירו מעליהם אט־אט את המלבושים שנקרעו ונודדו בכלא. שומר הציץ לתוך הבקתה ונהם שיודרו.

הנעליים, שלא נחלצו זה שבועות אחדים, נחלצו בקושי. האנשים גנחו. משהו החל לפתע להתפלל בקול־לחש. בוקאצקי חש רעד, הביט לעבר האיש. מה זה קרה לו? האמנם?...

מנהלי-החשבונות התפשט ראשון. כתפיו היו מדולדלות וכפופות. כרסו חסרת־צורה וקפלונית. הוא העתיק כובד גופו מרגל אל רגל, התנשף מחמת הקור, עורו נצטמרר ונתכסה בהרות סגולות. בקוצר־רוח הביט אל החצר.

לפתע נרתע לאחור, ופרץ בצעקה:

"זה הוא?"

איש לא הבין מי זה "הוא". אולם הכל הבינו במה מדובר. המומים, נחרדים: לא השמיעו זעקה, לא פרצו בבכי. שעה קלה עמדו אינ־ניע, מתבוננים במנהל־החשבונות. אחר, בלי אומר, התכופפו להתיר את שרוכי־הנעליים. במאמץ משכו בתחתונים, פשטו מקטרינים. סט־התרדמה היכה אותם מכת־מוות בעורם בתא, וגאווה של אותו אורח, לפני חמש דקות, לא היה דרוש כלל. מי שהחזיק מעמד — נהרג או ברח עם עובד־הרכבת. רק בוקאצקי, אחרי הזעזוע הראשון, לא עמד בפני איוו סקרנות־שלי־אוש והשקיף בעד הדלת אל החצר. אפשר שלפי נעימת זעקתו של הלז ציפה, מתחת לסף הכרתו, לראות שם — מיידע! — מלאך־מוות נושא־חרמש, שטן, איזה מפלצות בלתי־אנושיות; כי על כן חש אכזבה אינ־פשר. בחצר שוטטו שומרי השיירה. כמה אנשי־צבא. אותו אורח, ומישהו במדי ס.ס. האזרח צעק על שומרי השיירה — ודאי בגלל עובד־הרכבת — איים במשפט. שלושה אנשי־צבא עמדו לפני הבור, מתווכחים אם "יספיק". בעיני בוקאצקי היה חזיון זה יומיומי עד־לשיעמום. בכעס פנה אל מנהל־החשבונות ובתוקפנות, כמו אז, בתא, שאל אותו:

"מי?"

מנהל־החשבונות נאבק עוד שעה קלה עם חולשתו. אחר לבש פרצופו תווים חדשים, בלתי־רגילים אצלו. וכמי שגמר אומר לעשות איזה מעשה של גבורה, סינן מבין "זה מבית־הכלא. נו, זה שחיך. הס.ס. אבל אני..."

בוקאצקי לא הספיק להבין. הדלת נפתחה. פנימה הציץ אחד משומרי השיירה. לא אמר מאומה. הניע בידו: לצאת.

הם נדחסו ליד הדלת, ערומים, מלוכלכים, אחוזי־צינה ומיוזעים בעת־ובעונה־אחת. שניה אחת, שתיים — איש לא אור עזו לצאת ראשון. לפתע נדחק מאחור קשיש אחד, בעל חזה שעיר. המוות, שתלוי היה מעליהם, הפיח בו איוו רוח־גבורה אישית משלו — והוא הצטחק בחיך טרזני, ובהידור ליצני אמר:

"רבותי, המשחק נמשך יותר מדי. הרשו לי, בבקשה, מבחינת הגיל מגיעה לי זכות קדימה".

הוא נדחק בין כולם ויצא. הם שמעו את צעקת השומר: "בריצה". השני זינק. את בוקאצקי דחפו. הוא ראה טור דליל, כפול, מורכב שומרי־שיירה ואנשי־צבא. טור זה לא הוליך אל "המקלחות". הוא הוליך אל הבור.

זה הראשון הקדימם כמה פסיעות. הם קיפצו בעקבותיה, ובצעקות ובמהלומות של אלות־גומי היו מאיצים בהם. לפני בוקאצקי רץ מנהל־החשבונות הקטן. קצר־רגליים היה, וזה שלושים שנה ואי לא עבר עשר פסיעות בריצה. בוקאצקי טופף מאחוריו, כשהוא סופג את רוב המהלומות ולוחש אליו בועם: "יותר מהר, יותר מהר".

הראשון הגיע בריצה לבור, נעצר לרגע קט וצנח. כשאחד גרמני דוחפו. מנהל־החשבונות החיש את צעדיו לפתע. נתן קולו בצעקה: "אתה יכול לגשק לי, אתה..." — הדף את שומרי־השיירה המופתעים ויצא אל מחוץ לטור, מקום שם התהלך בנחת איש־הס.ס. היחיד שבמקום. כשתת־מקלע תלוי לו על צווארו. עוד שניה — ומנהל־החשבונות מגיע אליו, כשהוא מנתר בכבדתנות משעשעת ובאגרור פים, שהורגלו לחשבוניה, היה הולם בפרצופו.

בוקאצקי רואה בעז עליו אנשי־הצבא. אנשי־השיירה מפנים את תת־מקלעיהם. מדרון הבור. עמוק עד־להפחיד. בלא משים הוא נעצר בשוליו. הוא שומע את היריה הראשונה וקופץ. בשבר־שניה של טירוף נראה לו הבור כמפלט מפני המוות.

אדמת הבור שעל הקרקעית חלקה היא. רגליו נתקעו בה עד למעלה מן הקרסול. תנופת הזינוק מטילה את גופו קדימה. הוא מודע מחמת כאב פתאומי, פראי, בקרעים גדיהן של כפות־הרגליים המשותקות.

ממעל נופלים האחרים. הם מתעופפים בפישוק, בנשימה כבדה, משכשכים בבור בכבדות — בנפילה שטוחה, על הבטן, על הגב. מישו נתקל במדרון הבור, מתגלגל עליו אינאונים ומידרדר כשפרצופו תרוש עד־זוב־דם.

בוקאצקי חותר אל הפינה שממול, חדר פן יקפוץ מישו ברגליו לתוך פרצופו. מלמעלה נשמעת איזו צעקה חדה. נפץ קצר של נשק אוטומטי.

איש אינו קופץ עוד. מעל לבור מופיע האזרח. במבט של בעל־בית הוא משקיף על הדמויות הערומות, המרוחות בבוץ דליל, המתפתלות תחתיו. הוא מטה ראשו לאחור, משמיץ קריאה. מגיע איש־הס.ס. שוב אין הוא שלל עד כדי שיעמים — הוא זועף.

הוא מושך בחטמו, טיפת־דם ניגרת ונתלית מעל לשפתו העליונה. האזרח מגיע בידו: בבקשה, רשות־הדיבור לאדוני. איש־הס.ס. הופך את התת־מקלע ובהסמיכו אותו על בטנו, כעובד־הרשות המרביץ מים ברחוב, הוא פולט צרורות. בוקאצקי רואה איך מזנק בעל החזה השעיר. משהו רטוב ניתז לתוך פרצופו. מישו זועק, מישו קופץ.

ובכן, זה המוות? כה פשוט, מלוכלך, רגיל. ובכן, זה המוות? תדהמה חיתית תוקפתו. ברגע זה אינו חושב דבר, אינו מדמיין דבר. האינסטינקט, הנורא בפשטותו, זה שבודאי אינו שונה מאשר אצל הסרטנים, האמבות, חיות הצמח, תוקף את גופו הדווי, מצווה עליו, דוחף אותו — לאן? לשם מה? ומניין לו

לאינסטינקט לדעת זאת — הוא הורפו לתוך הבוץ, אל מתחת לגוויות שכניו המצטננות כבר.

הוא מונח כאן, משתנק בבוץ דביק, בנשימה עצורה, מצפה בבהירות פלאסטית מחרידה שהנה עתה, שברגע זה... יקוב איזה כדור את עורו, יחדור פנימה, יגע בלב — וסוף, איזו שואה קוסמית שאין לתארה במוראותיה. אולם חולפת שניה, שתיים, עשר, חסר לו אוויר, הוא מסב פניו, משרכב את פיו מתוך הבוץ ובולע בלגימות רעבתניות את האוויר החד, המצחין. עוד רגע, אין כדור.

ובכן, הישועה? רק שנים הם מוגי התודעה שאותם הוא מסוגל לחוש עכשיו. חרדת־רטט מפני מוות מירי, ומשהו שהנו היפוכו.

ובכן, ניצל? מחשבתו מרחיבה את מרחב הפעילות, הוא מאזין. מה מתרחש שם למעלה? כוכבים רחוקים לבלי־אומד, ענני ירח־נובמבר התלויים בגובה כמה מאות מטרים, ושפת הבור, המרוחקת כ־5 מטרים, כל זה אחד הוא לו — הר.

נשמעות צעקות. על רקע העננים צף פרצופו של איש־הס.ס. ובוקאצקי עוצם עיניו כמאליו, משים עצמו מת. צעקות, ומישהו נופל בכבדות לתוך הבור. מידרדרת עוד קבוצה אחת. מישהו נופל עליו. בוקאצקי פורץ בצעקה מחמת כאב — ובאמצע הצעקה הוא משתק, שלא ישיחו.

שוב צויות־האימים המחרידה, מיד יירו. הוא מתחפר בתוך הבוץ, מתחת לגופות, אוטם אזניו, מתחיל להתפלל: "אלי שבשמיים, אלי הקדוש, אלי האדיר, אלי הנצח, מאריה הקדושה, יוזף הקדוש". אין לדעת אם מתפלל הוא על חייו, או למען לא ישמע — את התתמקלע.

זה שנפל עליו מזנק ומתחיל להתפתל בפירפורי־גסיסה, משהו חם ניגר על זרועו של בוקאצקי. דם. שוב שקט. ובכן, ניצל? הוא נושא את ראשו, בלי להאמין לזה הדבר המופלא ביותר בעולם — אֶשְׁרוּ! ובכן, הוא קיים; ובכן, חי הוא. הקרקעית מכוסה כבר גוויות, פה־שם מונחות הגופות זו על גבי זו. בפינה גונח גוסס, בועות ורודות יוצאות מפיו ומתפקעות, שני זרמים דיקקים ניגרים מזוויות־פיו על לחייו.

שוב צעקות, שוב קופצים, שוב יירו. בוקאצקי אוטם אזניו, מתכנס כל־כולו מתחת לגופותיהם של האחרים, שלא הצטננו עדיין, וכאילו נכנסה בו חוצפה בכות הצלתו הכפולה, מתחיל הוא לקרוא בקול: "אנטון הקדוש, יאדוויגה הקדושה" — לבל ישמע את התתמקלע.

הוא לא שמע. הוא ניצל. עוד פעמים אחדות חזר הדבר ונשנת, גוויות הרוגי־הירי מונחות היו עליו בשכבה עבה. הוא חש במעמכתן, הנשימה כבדה על חזהו הלחוצ. היה בטוח כמעט מתחת לחומה הזאת, ואז גזור עליו להתנסות בייסורים הגדולים מאין כמוהם.

הוא הבין כי ניצל מן התתמקלע, לא עוד החטא־המקרי — אלא בטחון. כדורו של תת־מקלע לא יעבור את הגופות האלו, המונחות עליו, המתים מגינים עליו.

ואו, כיון שהותרה מרצות הבהלה החייתית, החלה המחשבה לפעול, מה הלאה?

מדוע לא השתגע? מדוע לא השחיתו עויות הפחד כליל את מנגנון המוח?
הלאה... הלאה... הוא הבין מה הלאה. אין לתאר כלל את אכזריות מוחו של מי
שנקבר חי.

לפתע ראה את עתידו זה. הבין כי הדבר הזה, אשר אותו ירא יותר מפל, הוא לו
עתה ההצלה היחידה. תת־מקלע — כדור.

הוא התרומם על ידיו. נפל לאחור. לחוץ תחת מעמסת הגופות החוצצות בינו לבין
הצלתו. הוא צעק: "אני כאן, תנו כדור!" — והבין כי לשווא. החל לחפור. להיחלץ
בפיתולים מבין הגופות החלקלקות מחמת הבוץ והדם. הגופות חסרות־הישע, שעדיין
לא נתקשחו, הניחו לו להסיטן מדרכו. מקץ דקות־מספר שירבב ראשו מעליהן, ושוב
פרץ בצעקה.

אי־שֶׁהֶסֶס. עמד מעל לבור. כבר שקט היה: התנפלותו של מנהל־החשבונות,
שהוציאתו מפליו, הופגה במלאכת־הירי השיגרתית. לשמע צעקתו של בוקאצקי הסב
את ראשו, הביט לעברו ופנה לו עורף במנוחת־נפש.

קבוצה חדשה, צרור חדש, אי־שֶׁהֶסֶס. החליף את המחסנית, שאותה הגיש לו בהכנעה
אחד משומרי־השיירה. שוב הביט בבוקאצקי. השגיח שהוא חי, ובהבעה של תמהון,
שלא נעדרה ממנה אהדה, זקף גבינו.

כך החל השעשוע. שוב ושוב צנחו גופות חדשות. נצטלצלו צרורות חדשים, אי־שֶׁ
הֶסֶס. החליף מחסניות — ובוקאצקי חי. בכוונה־תחילה חס עליו. עוד גרמנים
אחדים ניגשו למקום. אי־שֶׁהֶסֶס. הבינו במה הענין ולא חסכו חיוכי־הערכה ואמרי־
חנופה מאי־שֶׁהֶסֶס.

ובוקאצקי השתולל בשגעונו. מדי דקות־מספר היה נחלץ מתחת לשכבה חדשה של
מתים וגוססים. שלם בלי מום, חי יותר משהיה. עדי־מהרה הבין שהלז משתעשע.
הוא ביקש ממנו, התחנן לפניו. צעק. קילל. התפלל. והנה, הטירוף הגואל החל
לעטות את הכרתו בעננה שחורה. המלים נתבלבלו בפיו. הוא צעק: "תן כדור!" הוא
התפלל: "יוזף הקדוש, שלח לי את המוות!"

ואחר החל לזעוק, בקול לא־אנוש. שלא־מן־העולם־הזה:

"הכדור הקדוש! הכדור הקדוש!"

שעה ארוכה חס עליו אי־שֶׁהֶסֶס. אחר, כיון שנמאסו עליו כבר דברי ההתפעלות,
הפשטניים מדי לגבי כושר־ההמצאה שלו, ודברי הלצון מפי המון שומרי־השיירה
שנתקהל סביבו, הקע תריסר כדורים (להכעיסם!) לתוך פיו של בוקאצקי, שנפער
בזעקת־תחנונים למוות. ואף שמניעיו למעשהו ברגע ההוא בשום פנים לא היו
הומאניטריים, הנה מבחינה אובייקטיבית היה זה חסד בלי כפק. כחסד, ייוקף מעשה
זה לזכותו.

בארויחה, מאי 1944

(תרגום: גתמן בן־עמי)